

El corpus de textos transcrit i estudiat conté, per a alguns dels tipus rondallístics, més d'una versió. Així, per exemple, «La madrastra» i «Lo sarró que cantava» corresponen a ATU 311B* (The Singing Bag); i «Lo fregallot» i «Rondalla de la Ventafocs», a ATU 510A (Cinderella).

Finalment, aquesta segona part del llibre inclou un apartat de rondalles que no tenen entrada a l'índex tipològic internacional, algunes de les quals disposen d'una numeració pròpia en la base de dades RondCat <<http://rondcat.arxiudedefolklore.cat/>>, creada per Carme Oriol i Josep M. Pujol.

De les vint-i-una versions transcrits i estudiades, catorze tenen equivalent en el catàleg tipològic internacional. De la resta, és a dir, de les que no tenen entrada al catàleg internacional, n'hi ha dues que permeten, gràcies al treball de catalogació realitzat per Laura Villalba, la creació de dos tipus propis. D'acord amb el sistema establert per Oriol i Pujol, aquests tipus van precedits de la lletra «C», que indica «Català». Són les dues versions de «Les tres coquetes» (C-115) i d'«Els tres pensaments» (C-116), de les quals coneixem respectivament una versió recollida per Marià Aguiló i una altra per Joan Amades. L'existència de dues o més versions en la tradició catalana és el que ha permès la creació d'un tipus propi nou.

En el capítol final, dedicat a la conclusió, i que l'autora titula «Desembastant», s'indiquen les conclusions més significatives que ha aportat el llibre. Aquestes inclouen aspectes sobre la catalogació i sobre les característiques del corpus de rondalles estudiat. Pel que fa a la catalogació, es remarca que l'estudi ha permès de crear dos tipus nous. Pel que fa a les característiques de les versions, es destaca l'elevat grau d'oralitat de les rondalles, els aspectes lèxics d'algunes de les versions, i la importància de les notes contextuals i comparatives que acompanyen les rondalles recollides i publicades per Adelaida Ferré.

El llibre es tanca amb una àmplia bibliografia i uns annexos que inclouen: en primer lloc, un índex de títols i un altre de tipus; en segon lloc, una relació dels informants amb referència a les versions proporcionades; en tercer lloc, un índex de localització de les versions i un mapa que permet visualitzar els llocs on van ser recollides (Abella de la Conca, Almenar, Alòs de Balaguer, Bellver de Cerdanya, Font-sagrada, Isòvol, Llagostera i Reus); i, finalment, un índex de les revistes on van sortir publicades les rondalles, amb indicació del títol de la rondalla i de l'any de publicació.

En resum, el llibre de Laura Villalba constitueix un treball de referència en els estudis dedicats a les dones folkloristes. Concretament, reivindica i valora la tasca duta a terme per una d'elles, Adelaida Ferré i Gomis, en les primeres dècades del segle XX, una tasca que va realitzar sota el guiatge del seu mestre, el folklorista Rossend Serra i Pagès. El llibre de Laura Villalba, que traça un recorregut per la vida i l'obra rondallística publicada d'Adelaida Ferré, és, sens dubte, tot un estimul per continuar la tasca de recuperació de genealogies de folkloristes fins ara oblidades.

Carme ORIOL
Universitat Rovira i Virgili

ZARAGOZA, Verònica / VALSALOBRE, Pep (2019): *Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió*. Barcelona / Girona: Institut d'Estudis Catalans / Universitat de Girona, 274 p.

A l'inici del primer article del volum que ens ocupa el professor Valsalobre planteja una pregunta que fa mal de tan retòrica com és: «Un clàssic sense edició crítica?» Una resposta afirmativa ens posaria davant d'una anomalia de primer nivell si ens trobàrem davant de qualsevol altre període de la història de la literatura en català. El treball decidit de les plomes que omplim aquest llibre, entre d'altres, ha deixat inutilitzada per al debat acadèmic rigorós la premissa de menyspreu cap a la literatura catalana de l'Edat Moderna, tan present en la crítica tradicional. El plany, ras i curt, per l'etiqueta de «Decadència» sona actualment tan fora de lloc com la seua defensa. Amb tot, la inèrcia d'aquest enfocament encara roman en els seus efectes: sí, no va haver-hi una edició de les obres completes de Francesc Fontanella fins als anys noranta i la seua edició crítica encara està en curs.

Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió pretén ajuntar en el mateix volum tota una sèrie de treballs publicats de manera dispersa els últims anys. Aquests treballs han sigut realitzats, en la seua majoria, per part dels integrants del Grup Nise: els professors Albert Rossich i Pep Valsalobre i la professora Eulàlia Miralles. Com diu molt encertadament la doctora Verònica Zaragoza al pròleg que dedica a l'aplec: «El present volum té un objectiu doble. D'una banda, busca facilitar l'accés a la darrera bibliografia sobre la problemàtica de la transmissió manuscrita d'un autor barroc. [...] D'altra banda, paral·lelament, vol endinsar-nos en alguns dels aspectes més desconeguts del corpus poètic mateix de Fontanella.» Efectivament, la vocació antològica del treball permet trobar plegats articles més aviat tècnics de descripció dels testimonis que reporten l'obra de Francesc Fontanella i estudis literaris *stricto sensu* al voltant de la correspondència eròtica de l'autor amb un grup de monges o les influències del cànion grecollatí en la seua obra.

La tasca del grup Nise s'ha centrat en l'estudi interdisciplinari de la literatura i la cultura catalanes de l'Edat moderna des de la dècada de 1990. Aquest grup ha sigut la instància promotora, en primer lloc, de la revisió i anàlisi crítica de la primera edició fontanellana de Maria Mercè Miró (l'edició dels anys noranta de què parlàvem més amunt) i, després, de la coordinació de la primera edició crítica de les obres completes del poeta (encara en procés de confecció). De fet, les mancances a diferents nivells en la primera temptativa d'edició crítica de l'obra de Francesc Fontanella són el punt de partida de tot el treball que ara mateix ens ocupa. Al primer capítol del llibre trobem una anàlisi a càrrec del professor Valsalobre, a mode d'estat de la qüestió, sobre el precedent de l'edició de Maria Mercè Miró en les seues virtuts però especialment en les seues insuficiències. A «Cap a una edició crítica» Pep Valsalobre desenvolupa tant les aportacions en l'estudi monogràfic de l'autor dels últims anys com les línies mestres del camí a seguir per a la fixació científica dels textos de Fontanella.

Els dos treballs següents del llibre són resultat de la tasca de *recensió* que acompanya qualsevol procés d'edició crítica. També a càrrec del professor Valsalobre, s'hi realitza, d'una banda, la descripció dels testimonis en què es conserva l'obra de Fontanella (l'article «Cançoners i ordenació de textos») i, de l'altra, una reflexió sobre l'adscripció de certs textos a Francesc Fontanella des de la informació que aporta l'estudi dels testimonis (article «Poemes d'atribució dubtosa»). Les dades que aporten aquests capítols poden esdevindre una mica feixugues a l'ull alié, però han jugat un paper central en el procés d'edició en curs en la mesura que han permès establir un corpus textual d'atribució fiable. També s'hi delimiten les composicions clarament apòcrifes i es posen damunt de la taula els indicis a favor i en contra de l'atribució del poema en castellà «Gileta, en los dulces ojos» a la ploma de Francesc Fontanella.

El capítol quart mereix una atenció especial. Sota el títol «Un pròleg d'autor», el professor Albert Rossich i la professora Eulàlia Miralles presenten el manuscrit 68 de la biblioteca Lambert Mata de Ripoll. Aquest manuscrit ha resultat d'una ajuda inestimable a la tasca d'edició crítica de Francesc Fontanella: tenim indicis ben sòlids per a afirmar que transmet la voluntat de l'autor sobre la forma definitiva de la seua obra literària. Segurament és la còpia d'un llibre que el mateix poeta va dedicar a una lectora en concret. No és viable aprofundir molt més sobre el particular en aquest espai, però el contingut del pròleg apunta de manera prou clara en aquesta direcció. A banda d'això, trobem el poema «Anagrama enigmàtic del nom de Gileta o lo que sia. No resta al discret lector sinó a l'amable lectora», en què s'encrypta en una graella de lletres i números el nom de «Maria Teresa Am». Aquest manuscrit és l'únic que reporta el poema i, com es planteja a l'article, aquesta Maria Teresa Am (o Ham) podria ser no només la identitat rere el nom «Gileta» sinó la destinatària mateixa del llibre.

Al capdavant, el més rellevant a nivell de crítica textual que aporta l'estudi del manuscrit de Ripoll (conegut sota la sigla «R» en el present procés d'edició crítica) és la relativa garantia amb què permet aproximar-se a l'obra de Francesc Fontanella. Si partim de la premissa que el testimoni dona compte de la voluntat de l'autor, tant els poemes concrets com les variants i també l'ordenació textual es poden considerar fiables. És en l'àmbit de l'ordenació dels textos on aprofundeix la professora Miralles al capítol següent, «El manuscrit de Ripoll». Una de les mancances de l'edició de Maria Mercè Miró que han influït més en la recepció de l'obra de Fontanella ha sigut la de la divisió temàtica que plantejava. La poesia del nostre autor consta d'una sèrie de cicles que solen ser transmesos com a conjunt i l'agru-

pació de les obres que va proposar la doctora Miró distorsionava aquesta perspectiva. Al manuscrit R aquests blocs o cicles no només apareixen junts sinó que estan en un ordre únic (perquè no hi ha cap altre manuscrit que ordene els textos igual) i coherent. La professora Eulàlia Miralles descriu i analitza l'ordre del manuscrit i posa en valor la coherència d'aquesta disposició tan particular, a més de plantejar noves línies de treball.

En sisè lloc la veu d'Ana Garcia Busquets trau a la llum una característica de gran rellevància en l'obra de Francesc Fontanella, per altra banda transversal a l'estudi biogràfic de l'autor, a través de l'anàlisi dels poemes que va escriure amb vocació paratextual: la simbiosi fontanellana entre vida i obra poètica. Aquestes composicions, se'ns diu a «Poemes laudatoris als liminars», tot i ser poemes de circumstància s'allunyen de la simple convenció pel desplegament artístic de què fan gala i esdevenen doblement rellevants. Per una banda, la seua presència als textos que acompanyen revela un entramat de relacions familiars, personals i polítiques que obrin una perspectiva única des de la qual analitzar l'època que les va veure nàixer. Per altra banda, i contràriament al que era comú al seu context històric, els poemes en qüestió són d'una bellesa i complexitat que els fa brillar per si mateixos. En aquest article es recalca la importància d'uniques composicions que havien passat injustament desapercebudes com a secundàries pel fet d'aparèixer a la perifèria d'obres més grans. En paraules de la mateixa autora: «L'adopció de les principals novetats literàries i, alhora, el reflex de la forta implicació del poeta i la seua família en la realitat política del moment fan que la funció encomiàstica s'allunyi dels adjectius de circumstancial, tòpica o adulatòria, i obtingui uns resultats molt estimables.»

El capítol següent va a càrrec de Marc Sogues i analitza el que és, possiblement, el cicle més entretingut i fàcilment divulgable de l'obra de Fontanella: la correspondència eròtica amb les monges del convent dels Àngels i Peu de la Creu i les del convent de Santa Maria de Jerusalem. Aquest grup de poemes és un exemple dels «cicles» existents a l'obra de l'autor de Barcelona, com indica no només la seua temàtica tan peculiar, sinó el fet que apareixen plegats al manuscrit R (amb les implicacions que té aquest fet). A més, aquest és l'únic manuscrit que reporta totes les epístoles. L'ordenació de les cartes al manuscrit també és única i inaugura la possibilitat d'analitzar el seu contingut tant de manera individual com des de la relació que guarden entre si: aquest és l'exercici que realitza Sogues a l'article «Cartes eròtiques per a monges».

Des de la perspectiva que acabem de descriure, Marc Sogues delimita, dins el «cicle», dues «línies» argumentals. Segons ell mateix: «La primera d'aquestes línies, que anomenaré *Cicle de Belinda*, relata el galanteig d'un poeta amb un: monja del convent dels Àngels, mentre que la segona, [el] *Cicle del frare blanc*, presenta un intercanvi de presents entre Fontanella, les monges dels Àngels i les de Jerusalem.» Al llarg de l'article s'exposa la proposta interpretativa de Marc Sogues i es conclou amb una reflexió sobre la visió del sexe que es desprèn de l'intercanvi epistolar en relació amb la de l'època. El contrast amb altres moments de l'obra del poeta que sent el lector en aproximar-se a aquest cicle després de conèixer les seues elegies i poemes d'amor és evident. Hi ha pocs altres moments en què l'obra de Francesc Fontanella es faça tan mereixedora de l'adjectiu de «polièdrica».

En l'extrem oposat de la producció de Fontanella hi ha un cicle del qual ja s'ha dit alguna cosa: els poemes a «Gileta». «La poesia a Gileta» és el huité capítol del llibre, en el qual Marta Castaño Trias analitza una part de la poesia del nostre autor que ha tingut una recepció desigual en distintes èpoques. Curiosament, aquest cicle va generar diverses imitacions al Set-cents, va gaudir d'una difusió de certa rellevància fins a mitjan Huit-cents i es va enfrontar amb una crítica d'allò més adversa en arribar al segle xx. Aquesta concepció negativa ha arribat als nostres dies i fins i tot Maria Mercè Miró va fer observacions en aquest sentit a la seua edició. A l'article es pretén posar en valor la qualitat literària de les *giletas* tant per si mateixes com en relació amb les seues influències literàries. A més, es postula la hipòtesi de la producció de poemes a «Gileta» per part de Fontanella durant tota la seua vida (i no només durant la seua joventut, com es creia fins ara) des de l'estudi de la seua transmissió.

A la part final del llibre tenim tres capítols que enfoquen la seua atenció en la relació, ja esmentada, entre la vida i l'obra del poeta. Tant a «Les ambaixades literàries» (a càrrec de la professora Miralles) com a «L'ègloga urbana “Ínclita, excelsa Lise generosa”» (del professor Valsalobre) es detalla la plasmarció artística de l'experiència de Francesc Fontanella en la comitiva diplomàtica catalana a la dieta de

Münster. Aquest episodi és de gran rellevància per a l'estudi de la poesia del nostre autor per diferents raons. Per una banda, és motiu d'un cicle de poemes narratius de to relaxat en què es narra la peripècia del viatge: l'anomenat *Cicle de Münster*. De la mateixa manera, com bé explica Eulàlia Miralles, serveix de suport temàtic a certs poemes posteriors en què el jo poètic es presenta com a «ambaixador». Per altra banda, és també en aquest viatge que hem de datar un dels poemes més singulars de Fontanella, com és «Ínclita, excelsa Lise generosa». Aquesta composició, analitzada pel professor Valsalobre, esdevé una reinterpretació del gènere de la poesia bucòlica en termes de representació autobiogràfica més que d'enyorança del passat feliç.

El tercer article a què hem fet al·lusió és el que clou l'aplec. A «Una biografia poètica de Fontanella» la professora Miralles transita per una via similar a la dels altres dos articles i presenta totes les dades de què disposem sobre la relació entre la peripècia amorosa de l'autor i el poema «Ja del tot apaciguada». Finalment, i en unes coordenades distintes, trobem un altre article a càrrec de la mateixa professora de la Universitat de València sobre els referents literaris fontanellans. L'article «Notes sobre fonts clàssiques i gèneres literaris» apareix en penúltim lloc a l'aplec i lliga els moments més destacats de la seua poesia amb les obres i els autors que van servir a Francesc Fontanella com a inspiració.

Com es pot apreciar, el treball que hi ha darrere dels articles recollits a *Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió* és d'una profunditat digna del treball rigorós que ha merescut el procés d'edició crítica de l'obra de Fontanella. L'interès acadèmic que susciten aquests articles rau tant en els resultats mateixos de les investigacions com en la multitud de línies d'estudi que plantegen. La lectura d'aquest aplec permet prendre consciència de la magnitud de l'autor en qüestió i aporta al lector ferramentes suficients per a entendre la necessitat de la seua inclusió al cànon. Podria ser aquesta una bona reflexió final. Més enllà de les exigències internes de la disciplina de la crítica textual, quin és l'objectiu d'una edició crítica? Què mou a realitzar un esforç tan gran com el que exigeix un exercici d'aquestes característiques? Quin destí desitgem per als textos acuradament editats?

El treball més important dels que segueixen l'edició crítica, en la humil opinió del qui escriu, és el de divulgació literària. De fet, hom podria arribar a dir que la tasca mateixa d'anàlisi literària o es pensa subordinada a la divulgació o és estèril. No s'està advocant en aquestes línies per la superficialitat explicativa o l'abandonament de la terminologia específica, vaja per davant aquesta prevenció. La idea és que, per una banda, l'anàlisi ha de ser pensada per a ajudar i impulsar les instàncies (i les persones) dedicades a la divulgació i, per l'altra, s'ha de treballar constantment per facilitar aquesta divulgació nascuda del més estricte rigor. La raó de fons d'aquesta reflexió és que la literatura no pot ser pensada simplement com a objecte d'estudi. L'estudi de la literatura s'ha de pensar com a subordinat a l'educació en la capacitat de gaudir-la com a l'art que és. L'acadèmia, a tots els nivells, és responsable de donar al poble les ferramentes per a gaudir de la producció artística dels clàssics. Excedeix l'objectiu del present treball abundar en açò últim, però les persones responsables de l'edició crítica de l'obra completa de Francesc Fontanella han tingut ben present aquesta perspectiva des del bon començament.

L'altra gran responsabilitat de l'acadèmia en relació amb el patrimoni artístic és la de la selecció i estudi de la nòmina d'autors que es consideren clàssics. Tornant al que s'ha plantejat a l'inici: la perspectiva negativa envers la literatura de l'Edat Moderna escrita en català perdura, si no en els seus arguments, sí en els seus efectes. Com que no hi ha autors coneguts d'aquest període, no interessa, i com que no interessa, no s'estudia per tal d'esbrinar si hi ha autors o no. El projecte d'edició crítica de Fontanella ha descobert un autor tan ric, tan complex i tan contradictori com la seua època. La qualitat literària de la seua producció és innegociable i, com una flor no pot créixer en el desert, tot apunta que la investigació descobrirà nous autors (autores?) coetanis d'una vàlua similar, si no major. Al segle XVII hi havia un circuit de poesia culta en català que encara no ha sigut estudiat. És per tot açò que ens trobem en un moment de l'estudi de la filologia catalana on esdevé precisa una revisió del cànon. Cal incloure-hi figures com la de Francesc Fontanella en la mateixa mesura que cal estar preparats per a rebre els «nous clàssics» que l'estudi filològic ens anirà regalant.

Guillem BAYO